

KAN BISTÅNDET SKAPA JOBB OCH ÖKA INKOMSTER I AFRIKA?

Produktiv sysselsättning är en central drivkraft för fattigdomsminskning. Den möter dock stora strukturella utmaningar i Afrika söder om Sahara där en snabbt växande befolkning pressar redan ansträngda arbetsmarknader och där många är verksamma inom informella, lågbetalda och ofta osäkra former av sysselsättning.

Sysselsättning har länge varit ett prioriterat område inom svenskt utvecklingssamarbete och Sida har finansierat en omfattande portfölj med projekt i Afrika söder om Sahara. Samtidigt har frågor väckts om i vilken grad målen uppnås och hur väl resultaten mäts och följs upp.

EBA-rapporten "Employment and Earnings in Sub-Saharan Africa: Sida's Contribution" studerar hur effektiva Sida-finansierade projekt har varit i att bidra till ökad sysselsättning. Studien bygger på en portföljanalys samt fördjupade fallstudier i Rwanda och Tanzania under perioden 2011–2021.

HUVUDSAKLIGA SLUTSATSER

- Sida finansierar en bred och relevant portfölj med projekt som kan förbättra sysselsättningsutfall men endast omkring 20 procent av projekten har potential att skapa nya jobb.
- De flesta projekt bidrar i första hand till inkomstökningar, vilket är ett passande fokus i Afrika söder om Sahara där undersysselsättning och arbetande fattiga är vanligare än arbetslöshet.
- Integrerade insatser – som kombinerar kompetensutveckling med finansiering, mentorskap och marknadskopplingar – ger bättre resultat än breda yrkesutbildningsprogram.
- Kontantbaserade insatser har varit effektiva för att höja inkomster och stimulera lokala ekonomier.
- Uppföljning och rapportering av sysselsättningsresultat är ofta bristfällig, vilket försvårar lärande och ansvarskrävande.

SAMMANFATTNING **06**
2025

**EXPERTGRUPPEN
FÖR BISTÅNDSANALYS**

Sortering av kaffebönor i Musasa, Rwanda.
Foto: A'Melody Lee/Världsbanken.

Mer om vad rapporten kommer fram till

Produktiv sysselsättning är en av de viktigaste drivkrafterna för fattigdomsminskning. Varaktiga förbättringar av levnadsstandarden har i många utvecklingsländer visat sig vara nära kopplade till tillgången till sysselsättning och aktiviteter som ger inkomster som går att leva på. Detta gäller i synnerhet i Afrika söder om Sahara (SSA), där arbete utgör den huvudsakliga inkomstkällan för de flesta hushållen och där den demografiska utvecklingen sätter press på arbetsmarknaderna. Med världens yngsta och snabbast växande arbetskraft står regionen inför en akut utmaning: behovet av att varje år absorbera miljontals nya arbetsmarknadsinträden och samtidigt förbättra inkomsterna för dem som redan arbetar – varav de flesta är verksamma inom informella och ofta osäkra former av sysselsättning.

Betydelsen av sysselsättning för inkluderande tillväxt och fattigdomsminskning har länge betonats inom svenskt utvecklingssamarbete. Att bidra till produktiv sysselsättning – i vid bemärkelse i linje med Internationella arbetsorganisationens (ILO:s) agenda för anständigt arbete – har prioriterats som ett tvärgående mål inom flera bilaterala strategier och olika sektorer. Under det senaste decenniet har

Sida finansierat en omfattande och bred portfölj av projekt i SSA som direkt eller indirekt syftat till att trygga sysselsättning och försörjning åt fler. Samtidigt har frågor väckts om hur väl insatsers resultat definieras, mäts, följs upp och i slutändan uppnås i praktiken.

Mot denna bakgrund analyserar utvärderingen hur effektiva Sida-finansierade projekt har varit i att bidra till ökad sysselsättning i SSA under perioden 2011–2021. Utvärderingen fokuserar på två centrala utfall som är av särskild betydelse för fattigdomsminskning i den afrikanska kontexten:

1. projektens bidrag till skapandet av nya (netto-) sysselsättningstillfällen, samt
2. projektens bidrag till ökade inkomster.

”Betydelsen av sysselsättning för inkluderande tillväxt och fattigdomsminskning har länge betonats inom svenskt utvecklingssamarbete.”

Anläggning av terrasser i Rwanda.
Foto: A'Melody Lee/Världsbanken.

Nettoökning av sysselsättning definieras som bruttoökningen av arbetstillfällen minus eventuella arbetstillfällen som har förlorats, trängts undan eller övergivits till följd av insatsen. Definitionen omfattar både lönearbete och nya egna eller hushållsbaserade ekonomiska aktiviteter. Ökade inkomster avser såväl inkomstökningar inom befintliga aktiviteter som inkomster som uppstår genom övergång till nya eller ytterligare arbeten. Detta tar hänsyn till den utbredda förekomsten av undersysselsättning och kombinationen av flera försörjningsaktiviteter på arbetsmarknaderna i SSA. Sammantaget speglar dessa utfall de faktiska förhållandena i regionen, där arbetslösheten generellt är relativt låg men där undersysselsättning, informell sysselsättning och låga inkomster är vanligt förekommande.

”Arbetslösheten är relativt låg men undersysselsättning, informell sysselsättning och låga inkomster är vanligt förekommande.”

Utvärderingsmetod

Utvärderingen bygger på en tvåstegsmetod. I det första steget analyseras Sidas portfölj av projekt med sysselsättning som del- eller huvudmål som genomförts mellan 2011 och 2021. De projekt som har sysselsättning som huvudmål bedöms med hjälp av ett antal förändringsteorier (Theories of Change, ToC) som tagits fram för denna studie och som grundas i den internationella effektutvärderingslitteraturen. Förändringsteorierna visar hur olika typer av insatser – exempelvis kompetensutveckling, tillgång till finansiering, matchning på arbetsmarknaden eller stöd till företag – är tänkta att leda till antingen nya jobb eller ökade inkomster.

I det andra steget genomförs fördjupade fallstudier i Rwanda och Tanzania. Länderna har valts för att de uppvisade relativt stark ekonomisk tillväxt under den studerade perioden och hade en hög koncentration av Sida-finansierade projekt med uttalade sysselsättningsmål. Fallstudierna baseras på projektdokumentation, oberoende utvärderingar samt intervjuer med Sida-handläggare och genomförandeorganisationer. Syftet är att bedöma om rapporterade resultat inom sysselsättning framstår som rimliga, trovärdiga och stöds av adekvata system för uppföljning och utvärdering.

Bearbetning av en risodling inför ett bevattningsprojekt i Mtwango-distriktet, Tanzania. Foto: Scott Wallace/Världsbanken.

Huvudsakliga resultat

Utvärderingen pekar på ett antal övergripande resultat:

- **Sida finansierar en bred och relevant projektportfölj** i SSA som kan förväntas stödja den långsiktiga strukturella omvandling som krävs för förbättrad sysselsättning i regionen.
- **Endast en liten andel av sysselsättningsprojekten bedöms ha potential att skapa nya arbetstillfällen.** De flesta projekten tillämpar insatser som enligt samlad evidens kan bidra till förbättrade sysselsättningsutfall. Samtidigt innehåller endast en minoritet – omkring 20 procent av projekten med sysselsättning som huvudmål – insatser med en realistisk potential att skapa nya jobb. Fallstudierna visar att jobbskapande främst var sannolik i projekt som direkt stödde företagsexpansion eller underlättade inträde på arbetsmarknaden för personer som inte tidigare varit del av arbetskraften, exempelvis nyutexaminerade ungdomar.
- **De flesta projekt med sysselsättning som huvudmål är bättre lämpade för att öka inkomster än för att skapa nya jobb.** Majoriteten av insatserna syftar till att förbättra produktivitet, marknadstillgång eller finansiell kapacitet hos personer som redan är verksamma inom informella eller hushållsbaserade ekonomiska aktiviteter, särskilt kvinnor och unga. I både Rwanda och

Tanzania påverkade projekt som riktade sig till småbrukare, hushållsföretag och utsatta hushåll främst inkomster snarare än sysselsättningsstatus.

- **Portföljens fokus på inkomstökningar är väl anpassad till SSA-kontexten** där undersysselsättning och så kallade "arbetande fattiga" (working poor) är vanligare än arbetslöshet. Inkomstförbättringar har därmed ofta större betydelse för fattigdomsminskning än skapandet av formella arbetstillfällen, särskilt på landsbygden och inom informell sektor utanför jordbruket.
- **Fallstudierna bekräftar att inkomstökningar är det vanligaste och mest robusta resultatet inom sysselsättningsportföljen.** När sysselsättningsresultat mättes på ett tillförlitligt sätt och kunde kopplas till projektinsatserna handlade resultaten främst om ökade inkomster snarare än nya jobb. I Rwanda ledde integrerat stöd till företag utanför jordbrukssektorn till inkomstökningar när det kombinerades med finansiering, mentorskap och förbättrad marknastillgång. I Tanzania bidrog kontantstödsinsatser till ökade hushållsinkomster som översteg värdet av själva stödet.
- **Integrerade insatser ger bättre resultat än fristående åtgärder.** Projekt som kombinerade kompetensutveckling med tillgång till finansiering, mentorskap och marknadskopplingar hade större effekter på inkomster än projekt som enbart fokuserade på teknisk eller yrkesinriktad utbildning (TVET). I Rwanda resulterade utbildning som genomfördes av företag med ett åtagande att anställa deltagare i bättre sysselsättningsresultat än breda program med teknisk och yrkesinriktad utbildning utan sådana åtaganden.
- **Kontantbaserade insatser (utan utbildningskomponent) var effektiva för att höja inkomster och hjälpa hushåll att starta företag.** I Tanzania ökade kontantöverföringar till fattiga och utsatta hushåll inkomsterna mer än själva stödbeloppet och skapade dessutom positiva spridningseffekter inom lokala ekonomier. Detta väcker frågor om behovet av och kostnadseffektiviteten i utbildningsinsatser i vissa sammanhang.
- **Uppföljning och utvärdering av sysselsättningsresultat är ofta bristfällig.** Många projekt saknade tillräckliga baslinjedata, justerade inte rapporterade inkomstökningar för inflation eller byggde på obekräftade antaganden om indirek-

ta sysselsättningseffekter. I fallstudierna var det endast ett fåtal projekt – främst sådana som genomfördes av Världsbanken med stark teknisk uppföljning – som mätte sysselsättningseffekter på ett sätt som möjliggjorde tillförlitliga slutsatser om insatsernas resultat och lärande.

Slutsatser och rekommendationer

Utvärderingen visar att insatser för ökad sysselsättning och försörjning i SSA i mindre grad bör fokusera på att räkna skapade arbetstillfällen och i högre grad på att stödja varaktiga inkomstökningar i ekonomier som domineras av informell sysselsättning och pågående strukturell omvandling. Sidas portfölj innehåller många relevanta och potentiellt effektiva insatser, men deras långsiktiga effekter begränsas av alltför högt ställda förväntningar på jobbtillväxt och av brister i mätning och uppföljning av resultat.

Utvärderingen ger därför följande rekommendationer till Sida och Utrikesdepartementet:

1. För projekt som har som uttalat mål att förbättra sysselsättningen **bör fokus i större utsträckning ligga på ökade inkomster**, särskilt inom den informella sektorn, där inkomstökningar både är mer relevant för fattigdomsminskning och lättare att följa upp än antalet nya jobb.
2. Sida bör **se över den omfattande användningen av teknisk och yrkesinriktad utbildning (TVET)**, eftersom forskningen visar blandade resultat om dess effekt, samtidigt som andra angreppssätt – såsom finansierings- och kontantbaserade insatser – har visat lovande resultat.
3. **Stärk vägledningen, kapacitetsutvecklingen och kvalitetssäkringen avseende mätning av sysselsättningsresultat** för att säkerställa att rapporterade resultat är trovärdiga, jämförbara och meningsfulla för lärande och ansvarsutkrävande.

Utvärderingen visar sammantaget att förbättrad sysselsättning i SSA i första hand handlar om varaktiga inkomstökningar i ekonomier som genomgår strukturell omvandling. Sidas portfölj rymmer många relevanta och lovande insatser, men för att fullt ut realisera deras potential krävs tydligare strategiska vägval och mer robust mätning av det som ytterst är avgörande: om människor faktiskt får bättre möjligheter att försörja sig.